

כשרים ולא עלו

הרב ירון סולברג

הלימוד מהפסוק יש להבין מה נאמר כאן. האם כוונת הגמרא שהקרבן נעקר והופך מנדר לנדבה? ואם כן מה נאמר בקרבן שמראש בא כחובה ואינו בא בתורת נדבה כלל, כגון קרבן אשם, איך אפשר שיהפך לנדבה?

ואולי נאמר שיש לקרבן זה רק דין של נדבה?

אך **מרש"י** שפירש [ב: ד"ה 'ואם לאו'] "כאילו **התנדבת** לזה נדבה אחרת" נראה שהקרבן נעקר ממש לנדבה וזהו שפירש שאמנם נדרו לא עלה לו אך נחשב שהביא עולת נדבה".

בתוס' במנחות מ"ז ד"ה 'עד', מצינו שנקטו שיש כאן קרבן אחר: "דשלא לשמה עוקר הקרבן ועושהו קרבן אחר" ב'.

ובאמת בספר מלחמות יהודה יצא לחדש שיש שני דינים בקרבנות שנשחטו שלל"ש.

א.

"כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה".

וברש"י: "כשרים - לזרוק דמן ולהקטיר אימוריהן ולאכול את הנאכלין".

לא נתבאר בדבריו מהו הקרבן שממשיך להיות קרב כעת האם נותר בשמו המקורי או שמא הריהו קרבן אחר?

בתחילת הגמרא מבואר, שבקרבן שנעשתה אחת העבודות שלא לשמה, ישנו איסור לשנות שינוי נוסף: "בקדושתיהו קיימי ואסור לשנויי בהו". הגמרא לומדת דבר זה מסברא: "משום דשני בה כל הני לישני בה וליזיל", ומפסק: 'מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לד' א-לוקיך נדבה' וגו'... "אם כמה שנדרת עשית יהא נדר ואם לא נדבה יהא".

הסברא היא לכאורה פשוטה אך לגבי

א. שאלה נוספת הכרוכה בעניין – למי מיוחס קרבן זה האם הוא עדיין של בעליו הראשון, מיוחס אליו או שהוא משהו כללי כעין 'קיץ המזבח'. שאלה זו קשורה אולי במה שנסתפקו האחרונים האם יש איסור לעשות עבודה שלא לשם הבעלים, 'שינוי בעלים' בקרבן שנשחט שלא לשמה. אם ממילא הקרבן 'איבד' את בעליו הראשון אולי אין עוד איסור לשנות. החזון איש הסתפק בדבר זה ורצה לדייק ממה שסתמה הגמרא לגבי משנתנו "ואסור לשנויי בהו" ומשנתנו הלא עוסקת גם בשינוי קודש וגם בשינוי בעלים [לפי אחד התיארוצים בתוס' ד"ה 'כל'], ממילא נלמד ששייך שינוי בעלים עדיין. נראה מכאן שלשיטתו הקרבן ממשיך להיות מיוחס לבעלים הראשון. לעומת זאת, בחזון יחזקאל [על התוספתא קרבנות פ"א ה"א סוף ד"ה 'אלא!'] רצה לומר שהקרבן אינו מיוחס עוד לבעלים, ובאמת לא יהיה עוד איסור בשינוי בעלים לאחר שנעשתה כבר עבודה שלא לשמה.

ב. בשיטה מקובצת על הגליון בדף ב'. הביא באות ג' בשם התוס' טוך ששמו הראשון של הקרבן נשאר ואינו נעקר: "אבל בקדושתיהו קיימי - פי' בשם קדושה ראשונה דעדיין שם הראשון עליהם ואסור לשנויי בהו גם מכאן ואילך" – נראה שלא סברו כתוס' במנחות.

ג. להרב מרדכי יהודה לובארט " מגדולי וחשובי תלמידי ישיבת חכמי לובלין בפולין ובגלות שאנכיי " כלשון שער הספר, בסימן כ"ב .

שיהפכו לנדבה. אמנם זה לא שייך באשם, אך מוצא שפתיך מלמד שאינם עולים לשם חובה וממילא כל אחד כדינו: עולה ושלמים – נדבה ואשם כשר אך חייב להביא קרבן נוסף.

לפי דבריו אין כאן כל עקירה וכשהקרבן נשחט שלל"ש הוא נשאר בשמו הקודם.

ב.

במנחות פט: "א"ר יוחנן: אשם מצורע ששחטו שלא לשמו טעון נסכים, שאם אי אתה אומר כן, פסלתו. מתקיף לה רב מנשיא בר גדא: אלא מעתה, כבש הבא עם העומר ששחטו שלא לשמו תהא מנחתו כפולה, שאם אי אתה אומר כן, פסלתו! ותמיד של שחר ששחטו שלא לשמו יהא טעון שני גזירין בכהן אחד, שאם אי אתה אומר כן, פסלתו! ותמיד של בין הערבים ששחטו שלא לשמו יהא טעון שני גזירין בשני כהנים, שאם אי אתה אומר כן, פסלתו! אין ה"נ, אלא אמר אביי: חדא מינייהו נקט. ר' אבא אמר: בשלמא הנך עולות ניהו, אי לא חזו לעולת חובה קרבי לעולת נדבה, אלא הכא אי לא מוקמית ליה במילתיה, אשם נדבה מי איכא?"

בפשט הגמרא נראה שזו ממש מחלוקת אביי ורבא, עד כמה נשאר הדין המקורי של הקרבן כאשר נשחט שלל"ש.

אמנם בשפת אמת כתב, דאפשר לומר שאין מחלוקת וכל "כשר" האמור בקרבן שנשחט שלל"ש הפירוש הוא שנשאר שמו הראשון עליו. מדוע אפוא נקט ר' יוחנן הדין באשם? כדי לומר שבו הדבר מוכרח וממנו נלמד לשאר קרבנות.

עולות ושלמים שנשחטו שלל"ש עדיין שמם הראשון עליהם ורק למדנו ממוצא שפתיך שכאשר לא עשית כמו שנדרת יעשה נדבה, אמנם באשם זה לא שייך כיון שאינו בא בנדבה ולכן ניתן להכשיר אותו ע"י כך שישתנה לקרבן אחר שבא בנדבה.

ישנן שתי סוגיות בהם ניתן ללמוד שאפשר לעשות מחשבת שלל"ש לכתחילה, ועי"ז לתקן את הקרבן:

בנזיר כ"ח: מציע ר' זירא שאם נשחטו שלמי נזיר וכעת הפר הבעל את נדר הנזירות של אשתו ומתברר שכלל לא היתה נזירה "לזרוק דמן שלא לשמן ויתיר בשר באכילה".
במנחות מ"ו. איתא בברייתא לגבי קרבן תודה: "מששחטה נפרס לחמה הדם יזרק והבשר יאכל וידי נדרו לא יצא", ופירש"י 'הדם יזרק' – 'לשם שלמים'.

מכח ב' סוגיות אלה לומד המלחמות יהודה שאפשר לחשוב לכתחילה מחשבת שלל"ש במקום שע"ז יוכשר הקרבן. ורצה אף לבאר לפי זה שדווקא בעולה ושלמים אמר רבא שאסור להמשיך ולעבוד העבודות שלל"ש, אך באשם דווקא יש להמשיך שלל"ש שאם לא כך ישאר הקרבן מקולקל וא"א יהיה כלל להקריבו.

בנוסף לנפקא מינה שמחדש בין אשם לעולה ושלמים, שמענו מדבריו לנידון שאלתנו, שאשם באמת משתנה לקרבן אחר כשנשחט שלל"ש אבל עולה ושלמים נשארים בשמם המקורי.

בערוך השולחן [סי' קמ"ט סע"ג] התקשה בקושיית המלחמות יהודה מקרבן אשם, אך באר באופן שונה. לפי דרכו הלימוד מ'מוצא שפתיך' בא ללמד על כל הקרבנות שהתמעטו מחטאת, שכשרים שלל"ש,

ד. גם בספר ראש המזבח לזבחים ב'. ד"ה 'הא קמ"ל שאין' עמד על כך שיש מצב שעושים לכתחילה שלל"ש כאשר זה במטרת עילויה. והוכיח דבריו מהגמרא בנזיר. אמנם לא

במנחות סותר לסוגיין, שילפינן אליבא דרבא מ'מוצא שפתיך', ולא חילקנו בין אשם לעולה, וכמו שבאר קודם שקמי שמיא תמיד הוי קרבן. ורצה לומר דמחזור כגירסא במנחות דגרסינן ר' אבא .

העולה מדבריו שניתן להעמיס בדברי התוס' במנחות שאין כאן עקירה ממש אלא רק כלפי הבעלים שלא יצאו ידי נדרם אמרינן שנחשב כנדבה ה'.

אמנם בפשט הגמרא במנחות דייק שנחלקו בזה האמוראים, האם להסתכל על הקרבן שנשחט שלל"ש שנעקר שמו הראשון, או שמא נשאר שמו הראשון עליו.

בספר זרע אברהם [סימן י"א ד"ה 'ואולם'] נראה שהבין ששם הקרבן נעקר לגמרי כשנשחט שלל"ש ולמד זאת מתוך דברי רבא במנחות. ואף על פי שראינו שיש שם לכאורה מחלוקת כנראה סבר שיש כאן הוה אמינא ומסקנה ולא שתי דעות! למסקנה לפי דרכו אמרינן שנעקר שם הקרבן ובכל זאת באשם מצורע יש צורך בנסכים כהיכר לזה שאין זו נדבה אלא אשם שממשיך להיות קרב למרות שאינו מרצה.

ג.

לחקירה זו בדבר שינוי שם הקרבן יכולה להיות נפקא מינה: לשאלה שדנו בה רבים, האם יש לאו על מחשבה שלל"ש. ברש"י יש בעניינין זה כעין סתירה בין זבחים

לגבי הרמב"ם בפסולי המוקדשין [פרק ט"ו הלכות י"ז-י"ח] כתב השפת אמת שחזינן שלמד הדין דווקא באשם, ולפי זה יוצא שיש חילוק בין הקרבנות שיכולים לבוא בנדבה שם באמת משתנה שם, אבל אשם שאינו בא בנדבה נשאר בשמו המקורי .

בספר 'נתיבות הקודש' כתב, שמדינו של ר' יוחנן נלמד שלעולם קמי שמיא הקרבן שנשחט שלל"ש הוא קרבן מעולה. רק לגבי הבעלים ישנו הדין שלא יצאו בו ידי חובה וצריכים להביא אחר להשלמת הנדר. ממילא גם מה שאמרו בתוס' במנחות אין הכוונה שנשתנתה קדושתו של הקרבן או שנשתנה שמו אלא רק נקרא נדבה לעניין זה שאין הוא קיום הנדר, והוא הדין באשם שיצטרפו כעת להביא אשם נוסף הרי זה דווקא להשלמת חיובם אך הקרבן הראשון היה קרבן גמור.

בהמשך הדברים שם, רצה לתלות זאת במחלוקת האמוראים במנחות. האמוראים שהשוו בין דין האשם לדין העולות והשלמים הרי זה מפני שסבירא להם שאין הקרבן נעקר משמו הראשון. אולם רבא שחילק במנחות, לכאורה מפני שסובר ששם הראשון נעקר, וזהו שאמר שאין להקשות מעולות לאשם, דדווקא בעולות נעקר השם ונהיה לנדבה ובאשם לא שייך לומר דבר זה. ואמנם בזה הוקשה לו דא"כ רבא

התייחס לקרבן אשם .

ה. כך נראה גם מדבריו של ראש המזבח לזבחים ב'. ד"ה אבל בקדושתיהו. הוא מבאר שם שהגמרא באה להוציאנו מטעות אפשרית. התוס' במנחות הרי כתבו שלל"ש עושהו לקרבן אחר ואם כן נטעה לחשוב שיהפך גם מעולה לשלמים. לזה בדיוק כתבה הגמרא – בקדושתיהו קיימי ללמדנו שנשאר שמו עליו ורק הפך מנדר לנדבה.

ו. בספר תורת הקודש תמה עליו איך הביא ראייה מהגמרא במנחות בעוד שמשם תיובתיה. אך לכאורה הגאון בעל זר"א ס"ל שלמסקנה קיימו כולו בזה ששם הקרבן נעקר.

ז. ישנן נפקא מינות נוספות בדברי האחרונים. למשל במקדש דוד (קדשים סימן י"ט) דן האם

על מה שאמרה הגמרא "בקדושתיהו קיימי", שפסול שלל"ש אינו פסול בגוף הקרבן אלא רק שלא עלה לבעלים לשם חובה .

מנגד דייקו' מדברי הרמב"ם הנ"ל בפרק ט"ו, שמייירי במחשבת שלל"ש, וכתב 'כמו שיתבאר' - והיינו בפרק י"ח בפשטות, ושם הלא כתב שיש לאו, נמצא שסבר שיש לאו אף בשלל"ש.

אפשר לתלות החקירה שלנו האם השתנה שם הקרבן, בשאלה הזו לגבי לאו במחשבת שלל"ש. לפי הצד שאמרנו קודם שהשתנה שם הקרבן מסתבר לדמות שלל"ש למחשבת פיגול וממילא יהיה בה לאו.

ולצד שלא השתנה, הרי זה מתאים לדברי החתם סופר, הקרבן כשר, כי שמו הקודם עליו ורק ישנו חיוב על הגברא להביא קרבן נוסף, לאו אין בזה וזה כלל לא דומה למטיל מום בגוף הקרבן יא.²¹

למנחות. בפירושו לזבחים [ב: ד"ה 'ונדבה'] הזכיר את הלאו של "לא יחשב" כמקור לכך שצריכה להיות זביחה לשמה, אמנם מפירושו לריש מנחות [ב: ד"ה 'ונדבה'] נראה שאין זה איסור לאוי.

ברמב"ם בפסולי המוקדשין [פט"ו ה"ג] כתב: "אסור לחשוב בקדשים מחשבה שאינה נכונה כמו שיתבאר, לפיכך זבח ששחטו שלא לשמו ... חייב להשלים שאר עבודות לשמן". ובהמשך [פי"ח ה"א] כתב: "כל המחשב מחשבה שאינה נכונה בקדשים הרי זה עובר בלא תעשה שהרי הוא אומר לא יחשב. מפי השמועה למדו שבכלל דין זה שלא יפסיד הקדשים במחשבה, שהרי זה דומה למטיל מום בקדשים".

על דברי הרמב"ם הללו כתב החתם סופר²², שמחשבת שלל"ש איננה בלאו דלא יחשב מכיון שאין כאן פסול בקרבן, שהלא הקרבן כשר ורק לא עלה לבעלים לשם חובה . כיוצא בזה כתב כבר בספר טהרת הקודש

שוחט תודה לשם תודת חבירו קדש הלחם: "ואעי"ג דחשיב שינוי קודש לענין דלא עלו לבעלים לשם חובה, מ"מ לענין קידוש הלחם כל שנשחטה לשם תודה קדוש הלחם, או אפשר כיון דלא עלתה לבעליה לשום חובה חשיב כמו מותר תודה דאינה טעונה לחם".
ח. וכבר עמד בזה השיטה מקובצת בריש מנחות . ועיין גרי"ז מעה"ק ד', י"א ד"ה 'והנה בתוס'".

ט. בשו"ת חו"מ בהשמטות סימן ר"ד. ועיין אחיעזר יו"ד כ"ז (ג'); ועיין חזון יחזקאל על התוספתא פי"ב ח', שכתב שמהשוואת הרמב"ם נלמד שיהיה 'לא יחשב' רק במחשבה פוסלת ולא בשלל"ש שאינו פוסל.

י. עיין למשל בקהילות יעקב לסימן ה' בזבחים ד"ה והחת"ס .
יא. עיין שו"ת 'דברי יציב' חושן משפט סימן צ"ט, שהסתפק אם יש איסור לעבוד שלל"ש בבמה, ורצה לתלות ספקו בשאלה האם בשלל"ש 'מגרע בעצם קדושת הקרבן' או כדעת החתם סופר שאין גריעות בקדושה ורק צריך להביא אחר כי "בכלל נדרו היה להביא קרבן בלא פסול מחשבה".

יב. הערת העורך: עוד יש לתלות חקירה זו בשאלה אי 'לא לשמה' הוא חסרון - ואז ניחא טפי לומר שלא השתנה שמו, או מחשבת פסול כדעת הגרי"ז שאז ניתן לומר שיש כאן קרבן חדש. ועי' בח"י הרא"ל מאלין ח"ב סי' א' דעתו המחודשת בזה.